

Dzieje biurokracji ziem polskich tom III

Anna Filipczak-Kocur
(Uniwersytet Opolski)

Kopiarusz kancelarii podskarbińskiej Stefana Paca (1630-1634)

Stefan Pac pełnił urząd podskarbiego stosunkowo krótko, bo od 17 grudnia 1630 r. do 26 listopada 1635 r., kiedy przeszedł na urząd podkanclerzego. Faktycznie jednak już od śmierci Krzysztofa Naruszewicza 12 lipca 1630 r., jako podskarbi nadworny zajmował się również skarbem ziemskim Wielkiego Księstwa Litewskiego. W znanym mi uniwersale z 16 września 1630 r. przedstawia się jako podskarbi nadworny oraz administrator „skarbstwa ziemskiego i pisarz” W Ks. Litewskiego¹. Funkcję swoją pełnił raczej niechętnie. Traktował ją jako odskocznię do dalszego awansu. Tym niemniej, wykonywał ją sumiennie. Angażował na potrzeby Rzeczypospolitej nawet własne środki w formie pożyczki. Po wojnie smoleńskiej pożyczył 158 107 zł pod zastaw swoich dóbr. Zorganizował transport artylerii w 1634 r. z Litwy do Warszawy, zajmował się przygotowaniem czółen dla Zaporozców kierujących się na Bałtyk w 1635 r. Nie miał problemów z rozliczeniami skarbowymi. Kwity otrzymał w 1633, 1635 oraz w 1637 r². Nie można go jednak uznać za wybitnego podskarbiego i ministra. Dla niniejszych rozważań nie jest to najistotniejsze. Po jego urzędowaniu pozostało pokaźne archiwum, jedyne tego rodzaju, gdy chodzi o kancelarię podskarbińską: dokumenty i akty, a ściślej ich kopie. Pozwala ono na wyjaśnienie nie tylko wielu kwestii finansowych Wielkiego Księstwa, lecz także dostarcza informacji dotyczących funkcjonowania urzędu podskarbińskiego i jego kancelarii. Zespół ten był do tej pory mało wykorzystywany przez historyków³. Pochodzi z berlińskiej Staatsbibliothek, obecnie jest przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej⁴.

¹ Berol., MS. Slav. Fol. 3, Biblioteka Jagiellońska (dalej: Berol., BJ), k. 157 v. Informacja o śmierci Krzysztofa Naruszewicza w lipcu 1630 r. pochodzi z kwitu dla skarbnego Mikołaja Brolnickiego z 6 XI 1633 r. (tamże, k. 197)

² W. Czapliński, *Stefan Pac*, PSB, t. XXIV, s. 748-749; A. Filipczak-Kocur, *Skarbowość Rzeczypospolitej 1587-1648*, Warszawa 2006, s. 229.

³ Niektóre akta wykorzystałam w artykule „Kancelaria podskarbińskich litewskich w pierwszej połowie XVII wieku” (*Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. I, Lublin – Siedlce 2008, s. 47-64) oraz „Cła litewskie 1630 – 1634” (*Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XI, 2008, s. 86-100). Akta dotyczące kaplicy św. Kazimierza omówił Piotr J. Jamski w artykule „Kaplica świętego Kazimierza w Wilnie i jej twórcy (Biuletyn Historii Sztuki, 1/2006,s.19 – 44).

⁴ Patrz przypis 1.

Liczy 306 zapisanych kart. Nie są to niestety wszystkie akta wytworzone przez kancelarię podskarbińską. Kopiarusz nie zawiera rozliczeń przedstawianych na sejmach oraz komisjach i trybunałach skarbowych, a także wielu innych. Pierwszy dokument pochodzi z 16 września 1630 r., a ostatni z 11 listopada 1634 r. Wpisywano je chronologicznie. Brakuje akt z ostatniego roku urzędowania podskarbiego Paca.

4 kwietnia 1631 r. podskarbi relacjonował w liście sytuację zaistniałą w jego urzędzie. Zmarł skarbnik Mikołaj Brolnicki, który zajmował się różnymi sprawami oraz odbieraniem pieniędzy od poborców, „odbieżany od kolegów swych panów pisarzów”. Miesiąc wcześniej odszedł z tego świata jedyny jego wierny pomocnik i sługa, niejaki Narączkowski. W ten sposób podskarbi pozostał sam ze wszystkimi problemami. Prosił króla o danie mu czasu do namysłu nad kandydaturą na ten urząd⁵. Ostatecznie polecił pisarza skarbowego, Stanisława Beynarta⁶. Pieniądze zebrane przez nieboszczyka Brolnickiego na kwotę 12 500 zł znajdowały się w domu zmarłego. Podskarbi prosił jego syna Stanisława, aby je przekazał do Smoleńska, wojewodzie smoleńskiemu, Aleksandrowi Korwinowi Gosiewskiemu⁷. W maju 1631 r. podskarbi źle się czuł i nie mógł przyjechać do Wilna, aby odbierać pieniądze od poborców. Scedował tę pracę na dwu pisarzy przychodowych: księdza Franciszka Isajkowskiego, kanonika wileńskiego oraz Stanisława Beynarta⁸.

Pewna część akt dotyczy skarbu nadwornego. Są wśród nich rozliczenia z ekonomii szawelskiej, brzeskiej, mohylewskiej i grodzieńskiej.

Szawle dzierżawił od 1617 r. do 1634 r. Jarosz Wołowicz, podkanclerzy, starosta generalny żmudzki. Miał wpłacać do skarbu 30 000 zł. Dzierżawa rozpoczęła się 24 kwietnia. Pierwsza informacja dotyczy dochodów za rok 1625. Umorzono wówczas 10 034 zł z powodu zubożenia poddanych. Jarosz Wołowicz wpłacił tylko 19 966 zł.⁹ W 1626 r. król wysłał do tej ekonomii Franciszka Dołmata Isajkowskiego, kanonika wileńskiego i pisarza skarbowego z powodu zniszczenia jej przez wojsko nieprzyjacielskie i Rzeczypospolitej, także przez nieurodzaje. Poddani nie mogli wydać czynszów z 200 włók. Dzierżawca stracił 18 262 zł. Kwotę tę pozwolono mu potążyć z należnych królowi 30 000 zł. Wpłacił tylko 11 738 zł.¹⁰ W 1627 r., kiedy zaczął się nowy czteroletni kontrakt, umorzono 9 561 zł, w 1628 – 11 493 zł. Za 1629 r. dzierżawca został zwolniony z wpłacenia całej kwoty 30 000 zł z powodu zniszczeń wojennych i morowego powietrza. Decyzję tę podjął Władysław IV na sejmie koronacyjnym, dając staroście żmudzkiemu odpowiedni list. Za 1630 r. umorzono 8 870 zł, za rok 1631 -5 859 zł. suma umorzeń od 1625 r. wyniosła 75 817 zł. Za 5 lat

⁵ Podskarbi do króla 4 IV 1631, tamże, k. 24.

⁶ Podskarbi do króla, b.d., z Pren, tamże, k. 27. Dziękował królowi za to, że mianował urzędnikami skarbowymi osoby polecane przez niego (tamże, k. 34).

⁷ Podskarbi do Stanisława Brolnickiego 15 IV 1631 w Prenach, tamże, k. 26.

⁸ Uniwersał do poborców, 7 V 1631 z Pren, tamże, k.30v, 31.

⁹ Kwit z 7 VIII 1632, Wilno, tamże, k. 165 -166v. W tym samym dniu otrzymał pokwitowanie za zapłacenie 15 000 zł na trzech króli w 1632 r. (tamże, k. 166v).

¹⁰ Kwit z 24 VII 1631, Wilno, tamże, k. 105 – 106.

orzymał król z należnych mu 180 000 zł tylko 104 183 zł. Z dochodów co roku wydawał 982 zł na kościoły w tej ekonomii, na 2 szpitale, dwóch mierniczych oraz na organistę. W sumie od 1625 r. wydał na to 4 910 zł¹¹.

Wołowicz dzierżawił również Upitę prawem dożywotnim. W omawianym zespole znajduje się rozliczenie dochodów z tej dzierżawy za 8 lat, od 1625 r. do 1632 r. Roczny czynsz wynosił 4 000 zł. Władysław IV wzięwszy pod uwagę zasługi Wołowicza „względem powietrza morowego, głodu, wojny i ubóstwa poddanych tej dzierżawy” oraz zasługi wobec króla, umorzył 12 055 zł¹². Tak więc starosta zmużdzi zapłacił tylko 19 945 zł za 8 lat dzierżawy¹³.

Oprócz wymienionych ekonomii, Jarosz Wołowicz dzierżawił leśnictwa kryńskie, odelskie, kuźnickie i molewickie na podstawie listu dzierżawnego z 7 III 1629 r. Otrzymał je na 3 lata. Miał wpłacać 3 000 zł rocznie. W 1630 r. wpłacił tylko 2 648 zł. Z powodu pożaru w 1628 i w 1629 r., spustoszenia przez zarazę, umorzono 352 zł¹⁴. Z leśnictw tych w 1632 r. wpłacił 1500 zł¹⁵.

Ekonomię brzeską dzierżawił Lew Sapieha przez 12 lat (1618 – 1630). Ostatni kontrakt na 6 lat podpisał 10 VIII 1624 r. Przedłużono mu ostatni raz dzierżawę jeszcze na rok 1631. Rocznie powinien płacić do skarbu królewskiego 18 000 zł. Za trzy lata należało się 54 000 zł. Potrafił sobie 1 364 zł tytułem nadpłaty w 1628 r., do skarbu wpłacił 41 525 zł, pozostało do zapłaty jeszcze 12 475 zł¹⁶.

Ekonomią mohylewską zarządzał przez 35 lat (1538 – 1633) Lew Sapieha. W 1630 r. została poważnie zniszczona przez gradobicie. Podskarbi wysłał tam rewizora w celu oszacowania szkód¹⁷. Po śmierci Lwa Sapiehy w 1633 r. król przekazał ekonomię w administrację Kryszipinowi Kirszenszteinowi, ciwunowi pojurskiemu¹⁸. W czasie wojny smoleńskiej ekonomię zniszczyło wojsko nieprzyjacielskie, koronne i litewskie, Zaporozcy. Ekonomia dostarczała żywności do kuchni i stajni królewskiej do Smoleńska. Z tego powodu król umorzył na 2 lata czynsz z 1 włóki po 5 zł, dając nadzieję na podobną decyzję w przyszłości, jeśli poddani będą cierpieli ubóstwo¹⁹. Kirszensztein zebrał podatki uchwalone na sejmie koronacyjnym, także przez konwokację wileńską w 1634 r. na kwotę 13 752 zł²⁰.

¹¹ Kwit z 21 VII 1633, Wilno, tamże, k. 189 – 191v.

¹² Była to decyzja królewska z 3 VI 1633 r. w Grodnie.

¹³ Kwit z 16 VII 1633, Wilno.

¹⁴ Kwit z 28 VII 1631 Wilno, tamże, k.106-107.

¹⁵ Kwit z z 16 I 1632, Wilno, tamże, k. 149v.

¹⁶ Kwit z 29 VII 1631, Wilno, tamże, k. 104.

¹⁷ List podskarbiego do Pietkiewicza 7 X 1630, Tykocin, tamże, k. 13. Lew Sapieha wpłacił w końcu 1630 r. 30 000 zł, ale łącznie z ekonomii brzeskiej, mohylewskiej i starego myta (Kwit z 29 XII 1630, Tykocin, tamże, k.14v)

¹⁸ A. Filipczak-Kocur, *Skarbowość Rzeczypospolitej 1587 – 1648*, Warszawa 2006, s. 348.

¹⁹ Podskarbi do administratora mohylewskiego 12 XI 1634, Wilno, tamże, k. 279.

²⁰ Kwit z 10 XI 1634, Wilno, tamże, k. 301. Za pieniądze te zakupiono kozuchy i czapki dla piechoty królewicza Kazimierza, żywność, zapłacono żołd regimentowi Eliasza Arciszewskiego, bajdaki pod armatę, na sumę 16 422 zł. Była to pożyczka dla skarbu koronnego, która miała być zwrócona. Na potrzeby wojska litewskiego, na bajdaki do mostu, na posłów tatarskich, na czapki i sobole dla króla wydał ekonom 6 571 zł.

Ekonomię grodzieńską dzierżawił prawem dożywotnim przez 16 lat Krzysztof Wiesiołowski, marszałek nadworny (1620-1635). W 1623 r. podpisał kolejny kontrakt na 5 lat do 1628 r. Za te 5 lat wpłacił do skarbu 103 000 zł. Ponadto wydał zboże zgodnie z poleceniem królewskim na różne jurgielty i czeladź dworską. Król kwitował go za te wszystkie lata listem, którego kopię przesłano do skarbu²¹. Gotówką wpłacił marszałek 89 135 zł. Pozostałe pieniądze rozchodowano w różny sposób. Na jurydykę starostwa grodzieńskiego przekazywano rocznie 100 zł, wrotnemu zamku grodzieńskiemu po 104 zł rocznie, kucharzowi królewskiemu po 108 zł, dozorczy mostu po 30 zł, stolarzowi za 2 lata 100 zł, mincerzowi dano 600 zł, gospodyniom we wszystkich jedenastu folwarkach rocznie każdej po 5 zł, na naprawę budynków w ekonomii oraz zbudowanie mostów w niektórych folwarkach 1 931 zł. Za wynajem łodzi (wicin) do spławu zboża do Królewca oraz na cło pruskie wydano 5 500 zł, sługom ze zbożem płynącym i tragarzom – 444 zł. Na poprawę mostu grodzieńskiego 2 800 zł, ojcom bernardynom za cegielnię dano 250 zł. Ponadto zapłacono zmarłemu podskarbiemu nadwornemu Pawłowi Wołłowiczowi 875 zł, pisarzowi i sekretarzowi Pawłowi Srzedzińskiemu jurgieltu 5 080 zł. Oprócz gotówki płacono zbożem. Wydano 1630 beczek żyta, 406 beczek jęczmienia, 2 098 beczek owsa²². Za lata 1629 – 1630 wpłacił 48 000 zł. Wydatki były podobne jak poprzednio. Wydatki wyniosły 1 660 zł oprócz wydanego zboża: 648 beczek żyta, 160 beczek jęczmienia, 140 beczek owsa²³. Kolejny kontrakt na 4 lata za 24 000 zł rocznie na dzierżawę ekonomii grodzieńskiej pochodzi z 1631 r.²⁴ W 1633 r. kwitowano go z oddania jednej raty 13 000 zł²⁵.

Oprócz ekonomii grodzieńskiej marszałek Wiesiołowski dzierżawił leśnictwo nowodworskie, a od 1627 r. również persztuńskie. Za lat sześć (1625 – 1631) wpłacił 24 000 zł. Z tego na urząd marszałkowski odebrał 12 000 zł (po 2 000 zł za rok). Zapłacił wskazane jurgielty, a do skarbu wniósł 4 400 zł²⁶. Wiesiołowski wybierał ponadto kapszczyznę z karczem piwnych, miodowych i goralczanych w ekonomii grodzieńskiej. Za lata 1623 – 1628 wybrał 3 562 zł. Przeznaczono to na remont zamku grodzieńskiego, na fundacje kościelne i szpitalne, na cerkiew ruską grodzieńską. W sumie wydano 2 596 zł²⁷.

Towary leśne w puszczech Wielkiego Księstwa dzierżawił faktor Michał Aderszbach oraz jego syn Andrzej przez 3 lata. Arendę postanowiono przedłużyć

Wszystkie wydatki wyniosły 22 993 zł. Nie wystarczyły na to oczywiście zebrane podatki. Kirszensztein wydał ze swoich pieniędzy 6 571 zł, które miał sobie potrącić z czynszów (Kwit z 8 XI 1634, Wilno, tamże, k. 301-302). Kryszipin Kirszensztein miał kontrakt na robienie potaży i popiołów w puszczy oraz lasach tej ekonomii od 11 XI 1634 r. do 11 XI 1637 r. (Kontrakt z 11 XI 1634, Wilno, tamże, k.302v).

²¹ Kwit z 27 III 1631, Warszawa, tamże, k. 111.

²² Kwit z 7 X 1631, Wilno, tamże, k. 112-113v.

²³ Kwit z 18 X 1631, Wilno, tamże, k. 115v – 116v.

²⁴ List dzierżawny z 26 III 1631, Warszawa, tamże, k. 127 – 128.

²⁵ Kwit z 14 VI 1633, Wilno, tamże, k. 171.

²⁶ Kwit z 28 X 1631, Wilno, tamże, k. 113v – 114v.

²⁷ Kwit z 7 X 1631, Wilno, tamże, k. 115 – 115v.

„dla pomnożenia pożytków skarbu”. Wydzierżawiono wszystkie lasy w Litwie, na Podlasiu oraz na Rusi z wyjątkiem puszczy olitskiej, należała na kolejne 3 lata począwszy od Wielkanocy 1631 r. do Wielkanocy 1634 r. Mieli je spławiać i przewozić do portów pruskich: Gdańska i Królewca. Od każdego towaru określono opłatę do skarbu. Istniała instrukcja sprzed 11 lat podpisana przez podskarbiego Krzysztofa Naruszewicza dotycząca wielkości wyrabianych klepek, beczek na popiół i potaż, oraz inne. Rozliczać się mieli na św. Marcina, czyli 11 listopada. Towary tak długo były w jurysdykcji królewskiej, czyli były uważane za własność króla, dopóki faktoryzy nie zapłacili pniewszczyzny. A miała być zapłacona zaraz w pierwszym roku. Jeśliby ktoś został pokrzywdzony przez faktorów, mógł dochodzić swojej krzywdy przez zapozew od podskarbiego. Apelację można było składać do sądu zadwornego. Potażu nie wolno było robić w puszczech dzierżaw Jarosza Wołłowicza i Krzysztofa Wiesiołowskiego. Towary leśne jako królewskie były zwolnione od myt. Wymienieni faktorzy mieli pierwszeństwo do dzierżawy, gdyby król zdecydował się zawrzeć nowy na nią kontrakt²⁸.

Do dochodów skarbu nadwornego należało ponadto powrotne żydowskie. W 1632 r. Łazarz Mojżeszowicz²⁹, Żyd wileński oraz Zelman Szmojtowicz, szkolnik brzeski wpłacili do skarbu w imieniu wszystkich Żydów za lata 1630 – 1632 po 400 czerwonych złotych, czyli dukatów za każdy rok, co równało się 3 200 zł, za 1633 r. i 1634 r. - 2 200 zł³⁰.

W ekonomicznych wybierano podatek zwany kapszczyzną, czyli czopowe. W Brześciu dzierżawili go Żydzi 1634 r.³¹ Kapszczyzną wileńską od 1619 r. do 1630 r. dzierżawił budowniczy Piotr Nonhart³².

Drewnictwo wileńskie od 1608 r. dzierżawił dożywotnio Franciszek Dołmat Isajkowski, pisarz skarbowy. Po jego śmierci oddano go w dzierżawę Piotrowi Nonhartowi. Omawiany kopiarusz zawiera pokwitowanie dla Isajkowskiego za 7 lat³³.

Leśnictwa dawały niewielki dochód królowi, jak świadczą nieliczne pokwitowania. Oprócz wymienionych wyżej, w kopiaruszu znajdują się tylko 2 pokwitowania dla leśniczego białowieskiego od roku 1625 do 1632³⁴, ponadto uniwersał nakazujący rewizję puszczy z powodu nadmiernej ich eksploatacji³⁵.

²⁸ Kontrakt dzierżawny, b.d. 1631, tamże, k. 121-124.

²⁹ O działalności Łazarza Mojżeszowicza pisała Maria Cieśla (*Łazarz Mojżeszowicz – przykład żydowskiej kariery w Wielkim Księstwie Litewskim w połowie XVII wieku*, KH, R. CXII, 2005, 4, s. 5 – 29).

³⁰ Kwity z 16 I 1632 oraz 1 VII 1632 Wilno, tamże, k. 187v; z 17 I 1632, Wilno, tamże, k. 150v, z 12 III 1634, Wilno, tamże, k. 217.

³¹ Kwit z 6 II 1634 r., tamże, k. 217v.

³² Kwit z 7 X 1631, Wilno, tamże, k. 139v – 141.

³³ Kwit z 24 X 1631, Wilno, tamże, k. 143v – 144v.

³⁴ Kwit dla Jana Machwicza z 13 VII 1631, Wilno, tamże, k. 108 – 109v; kwit z 4 XII 1632, Wilno, tamże, k. 155v – 156v.

³⁵ Uniwersał z 30 VII 1631, Wilno, k. 40 - 40v. Ponadto dwa listy dotyczące puszczy jurborskiej, tamże, k. 34v, 35.

Ciekawa jest „Ordynacja podróżna komorników” dotycząca wynagrodzenia posłańców w różnych sprawach króla i Rzeczypospolitej³⁶.

W omawianym kopiarzyszu znalazły się też wydatki na stół króla Władysława IV w Grodnie podczas jego wyprawy pod Smoleńsk od 20 do 31 maja 1633 r.³⁷ oraz na stajnię i na prowiant od 20 maja 1633 r. do 20 lipca 1634 r.³⁸.

Kopie zawartych w tym zespole dokumentów i akt nie odzwierciedlają w pełni ani stanu skarbu królewskiego, ponieważ daleko im do kompletności, ani całej pracy podskarbiego i jego urzędników. Dostarczają jednak mnóstwa informacji o różnorodnych problemach Rzeczypospolitej, nie tylko finansowych. Podskarbi litewski do 1638 r. sprawował nadzór nad artylerią. Do jego kompetencji i obowiązków należało dbanie o arsenały, zawieranie kontraktów na odlewanie dział. Taki kontrakt podpisał Stefan Pac z Janem Brautelem w kwietniu 1631 r.³⁹. Podpisywał kwity z oddanych do skarbu królewskiego dzierżaw, wydawał pisemne polecenia zapłaty jurgieltów. Wysyłał sługi skarbowe do szacunku szkód w królewszczyznach oraz rozwiązywania spraw spornych. W 1631 r. iinterweniował w sprawie młynarzy kamienieckich,⁴⁰ powoływania wójtów w ekonomii szawelskiej,⁴¹ zapłaty jurgieltu marszałkowi Stanisławowi Sapieże,⁴² rozgraniczenia wsi,⁴³ w sprawie majątności przypadających królowi po zmarłej ręce⁴⁴. Zajmował się różnymi problemami związanymi z remontem kaplicy św. Kazimierza w Wilnie. Sprowadzał marmur oraz szary kamień gotlancki przez Królewiec⁴⁵. Interesował się terminem dostawy. Kiedy w Królewcu nie udało się kupić kamienia, starał się przez odpowiednich ludzi o sprowadzenie go z Danii⁴⁶.

O wiele więcej źródeł niż do skarbu nadwornego odnosi się do skarbu państwowego czyli pospolitego, określanego najczęściej w omawianych źródłach jako „skarb ziemski jego królewskiej miłości Wielkiego Księstwa Litewskiego i Rzeczypospolitej”.

Część ich dotyczy czopowego. Są to listy do poborców brzeskiego i pińskiego z 1630 r., aby wpłacali je do skarbu ratami zgodnie z postanowieniem sejmu i konstytucji z 1628 r., do powiatu grodzieńskiego oraz rzeczyckiego z 1631 r.⁴⁷ Ponadto znajdują się tu listy dzierżawne na czopowe w Wielkim Księstwie Litewskim w 1631 r. Kontrakty zostały zawarte przeważnie na 2 lata z wyjątkiem powiatu wileńskiego,

³⁶ Ordynacja z 23VII 1631, Warszawa, tamże, k. 126. Napisał ją Marcyan Tryzna w kancelarii mniejszej.

³⁷ Kwit dla Aleksandra Czernickiego z 20 X 1634, Wilno, tamże, k. 225 – 226.

³⁸ Kwit dla Aleksandra Czernickiego z 10 X 1634, Wilno, tamże, k. 225 – 231.

³⁹ Kontrakt z 1631 r. k. 24v.

⁴⁰ Tamże, k. 15.

⁴¹ Tamże, k. 15.

⁴² Tamże, k. 15v.

⁴³ Tamże, k. 16v.

⁴⁴ Tamże, k. 17.

⁴⁵ Podskarbi do króla b. d. 1631 z Pren, tamże, k. 27.

⁴⁶ Podskarbi do króla 24 V 1631 z Pren, tamże, k. 51.

⁴⁷ Tamże, k. 12v, 13v, 15v, 19v.

Kopiarz kancelarii podskarbińskiej Stefana Paca (1630-1634)

oszmiańskiego, kowieńskiego, wołkowyskiego i ks. Żmudzkiego. W czterech przypadkach dzierżawcami byli Żydzi, chociaż zwykle szlachta zastrzegła na sejmie, aby im nie oddawać w dzierżawę żadnych podatków⁴⁸.

Dużą część zbioru stanowią pokwitowania wpłaconych podatków łańowego i czopowego. Znajdują się tu kwity dla biskupa żmudzkiego z 6 łańowych z 1629 r.⁴⁹, dla kapituły żmudzkiej,⁵⁰ dla diecezji wileńskiej⁵¹, dla poborców województwa smoleńskiego,⁵² połockiego, także województwa witebskiego, powiatu orszańskiego, słonimskiego, nowogródzkiego, brasławskiego, oszmiańskiego, mińskiego, pińskiego, wilkomierskiego, mozyrskiego, ekonomii szawelskiej, upickiego, starodubowskiego, rzeczyckiego, lidzkiego, i żmudzkiego⁵³.

W zespole tym znalazło się stosunkowo niewiele pokwitowań wpłacenia donatywy uchwalonej w 1629 r. od mieszczan, bo tylko od mieszczan nowogrodzkich, witebskich, grodzieńskich, mohylewskim, oraz kilku innych miast: Bobrujska, Miadzioła, Rohaczewa, Przerośla, Krynek, Nowego Dworu, Upity, Orszy i Przewałki⁵⁴.

Wśród dokumentów z roku 1633 najwięcej jest pokwitowań poborców. Są tu kopie kwitów wystawionych przez odbyty w tym roku Trybunał Skarbowy Wileński dla następujących województw i powiatów: wilkomierskiego, wileńskiego, rzeczyckiego, brasławskiego, mińskiego, kapituły wileńskiej, biskupstwa żmudzkiego, kapituły żmudzkiej, grodzieńskiego, wileńskiego, nowogródzkiego, mozyrskiego, brasławskiego, wilkomierskiego, wołkowyskiego i orszańskiego.⁵⁵

⁴⁸ Listy arendowne z 25 czerwca 1631 r., tamże, k. 36-37. Łączna suma kontraktów opiewała na kwotę 86 800 zł. Jeśli by uwzględnić w czterech przypadkach taką samą kwotę za drugi rok dzierżawy, wówczas za 2 lata czopowe dałoby skarbowi 110 600 zł dochodu. W listach tych nie uwzględniono czopowego pińskiego.

⁴⁹ Kwit z 27 VI 1631, tamże, k. 41.

⁵⁰ Kwit z 20 VI 1631, tamże, k. 42-43.

⁵¹ Kwity z 18 VII 1631, tamże, k. 43-46.

⁵² Kwity z 27 VI 1631 i 1 VII 1631, tamże, k. 48-50.

⁵³ Kwit z 26 VI 1631, tamże, k. 50v-51; kwit z 14 VI 1631, tamże, k. 51-52v; kwity z 26 VI i 27 VI, tamże, k. 52-52v oraz k. 56v-58, z 6 VII 1631, tamże, k. 58-59v; kwity z 21 VI 1631 oraz z 12 VII 1631, tamże, k. 53-54v, k. 65; kwit z 4 VII 1631, tamże, k. 54-56v; kwit z 6 VII 1631, tamże, k. 55v-56; kwit z 18 VI 1631, tamże, k. 60; kwit z 7 VII 1631, tamże, k. 60v-61; kwit z 5 VII 1631, tamże, k. 61-62v; kwit z 18 VII 1631, tamże, k. 65v-66v; kwit z 7 VII 1631, tamże, k. 69; kwit z 20 VII 1631, tamże, k. 71-71; kwit z 10 VII 1631, tamże, k. 74v; kwit z 26 VII 1631, tamże, k. 75; kwity z 24 VII i 25 VII 1631, tamże, k. 75-76; kwit z 20 VIII 1632, tamże, k. 117-118; kwit z 8 X 1631, tamże, k. 81-82.

⁵⁴ Kwit z 26 V 1631, tamże, k. 64; kwity z 20 VI i 5 VII 1631, tamże, k. 64-64v; kwit z 17 VII 1631, tamże, k. 64v; kwit z 20 II 1632, tamże, k. 152; kwit z 17 VI 1631, tamże, k. 67; kwit z 19 VII 1631, tamże, k. 67v; kwit z 7 VII 1631, tamże, k. 68; kwit z 7 VII 1631, tamże, k. 68; kwit z 23 VII 1631, tamże, k. 68v; kwit z 20 I 1632, tamże, k. 151 v; kwit z 14 I 1632, tamże, k. 82v; kwit z 17 X 1632, tamże, k. 80; kwit z 17 I 1632, tamże, k. 151.

⁵⁵ Kwit z 31 VII 1632, Wilno, tamże, k. 159-161v; kwit z b.d. 1632, Wilno, tamże, k. 161v-163v; drugi kwit z łańowego i czopowego uchwalonych w 1629 r. datowany 17 V 1633, Wilno, tamże, k. 167-171; kwit z 11 VI 1633, Wilno, tamże, k. 180-181; kwit z 10 VI 1633, Wilno, tamże, k. 181-182v; kwit 13 VI 1633, Wilno, tamże, k. 182v-184; kwit z 28 VI 1633, Wilno, tamże, k. 185v-187; kwit z 2 VIII 1633, Wilno, tamże, k. 193v-194; kwit z 2 VIII 1633, Wilno, tamże, k. 194v-196; kwit z 23 VIII 1633, Wilno, tamże, k. 196; kwit z 10 VIII 1633, Wilno, tamże, k. 200v-203; kwit z 16 IX 1633, Wilno, tamże, k. 203v-205; kwit z 25 X 1633, Wilno, tam-

Dokumenty z 1634 r. to niemal wyłącznie pokwitowania oddanych podatków uchwalonych na sejmie koronacyjnym w Krakowie w 1633 r., nieliczne z podatków uchwalonych w 1634 r., dla następujących województw i ziem: z diecezji wileńskiej, z biskupstwa żmudzkiego, z kapituły żmudzkiej, województwa wileńskiego, wołkowskiego, brasławskiego, kowieńskiego, orszańskiego, oszmiańskiego, wilkomierskiego, połockiego, brzeskiego, pińskiego, mozyrskiego, oszmiańskiego, nowogródzkiego, mscisławskiego, mozyrskiego, orszańskiego, nowogródzkiego, kowieńskiego, mścisławskiego, brzeskiego, trockiego, witebskiego, mińskiego, żmudzkiego, rzeczyckiego, grodzieńskiego, smoleńskiego, orszańskiego i nowogródzkiego.⁵⁶

Gdy chodzi o pogłowne żydowskie, to wpłacił je do skarbu Samuel Mojrzeszowicz za 1631, 1632, 1633 r. w wysokości uchwalonej przez sejm, czyli 9 000 zł⁵⁷.

Pokwitowania są odzwierciedleniem sytuacji ekonomicznej, a często i politycznej w poszczególnych jednostkach administracyjnych. Zawierają informacje o kondycji gospodarczej podatników, o nieszczęściach, które ich spotkały, zawierają też informacje demograficzne, a nede wszystko informacje o funkcjonowaniu systemu finansowego Wielkiego Księstwa.

że, k. 205 – 206; kwit z 27 X 1633, Wilno, k. 207; kwity z 28 X i 3 IX 1633, Wilno, tamże, k. 208, 212v-213v; kwity 4 X i 24 X 1633, Wilno, k. 209 – 210, 214-215; kwit z 10 XI 1633, Wilno, tamże, k. 210 – 212.

⁵⁶ Kwit z 18 V 1634, Wilno, tamże, k. 218 – 219v; kwit z 19 V 1634, Wilno, tamże, k. 219v – 220; kwit z 10 V 1634, Wilno, tamże, k. 220 – 221; kwit z 13 III 1634, Wilno, tamże, k. 221v – 223; kwit z 4 X 1633, Wilno, tamże, k. 224 – 225; kwit z 4 VII 1634, Wilno, tamże, k. 232; kwit (z lanowych uchwalonych w 1634 r.) z 14 X 1634, Wilno, tamże, k. 232 – 234 oraz kwit z 10 VII 1634, Wilno, tamże, k. 234 – 235v; kwit z 1 X 1634, Wilno, tamże, k. 236 – 237; kwit z 20 X 1634, Wilno, k. 237 – 238v; kwit z 29 VI 1634, Wilno, tamże, k. 239 – 239v (podatki z 1634 r.); kwit z 26 X 1634, Wilno, tamże, k. 241; kwit z 12 X 1634, tamże, k. 242 – 243; kwit z 3 X 1634, Wilno, tamże, k. 243v – 244v oraz kwit z 7 XI 1634, Wilno, tamże, k. 253 – 255; kwity z 6 XI, 1634, Wilno, tamże, k. 258v – 260 oraz kwit z 4 i 8 XI 1634, Wilno, tamże, k. 264 – 265, 267 – 268; kwit (podatki z 1632 r.) z 29 X 1634, Wilno, tamże, k. 245 – 246; kwit z 27 X 1634, Wilno, tamże, k. 246v – 247 (podatki z 1634 r.); kwity (podatki z 1632 r.) z 29 X 1634 i z 4 XI 1634, Wilno, tamże, k. 247v – 250; kwit z 4 XI 1634, Wilno, tamże, k. 250v – 251; kwit z 4 i 8 XI 1634, Wilno, tamże, k. 252, 263; kwit z 5 XI 1634, Wilno, tamże, k. 255 – 256; kwity z 2 i 5 i XI oraz 1 X 1634, Wilno, tamże, k. 256v – 258, 261, 265 - 266; kwit z 27 X i 7 XI 1634, Wilno, tamże, k. 268 – 269, 270 - 272; kwit z 2 XI 1634, Wilno, tamże, k. 270; kwit z 9 XI 1634, Wilno, tamże, k. 275 – 276; kwit z 10 VII 1634, Wilno, tamże, k. 277; kwity z 10 i 30 XI 1634, Wilno, tamże, k. 277v – 278, 280 – 282; kwity z 10 XI 1634, Wilno, tamże, k. 285 – 300; kwit z 15 XI 1634, Wilno, tamże, k. 288 – 289; kwit z 15 XI 1634, Wilno, tamże, k. 289 – 291; kwit z 19 XI 1634, Wilno, tamże, k. 292 – 294; kwit z 6 XI 1634, Wilno, tamże, k. 294 – 297; kwit z 19 XI 1634, Wilno, tamże, k. 297 – 299.

⁵⁷ Kwit z 15 II 1632, tamże, k. 151v; kwit z 10 VII 1633, Wilno, tamże, k. 188v; kwit z 8 VII 1634, Wilno, tamże, k. 291v – 292.

Kopiarusz kancelarii podskarbińskiej Stefana Paца (1630-1634)

Резюме

Собрание копий подскарбинской канцелярии Стефана Паца (1630-1634)

Стефан Пац исполнял должность подскарбия с 17 декабря 1630 г. по 26 ноября 1635 г., когда занял должность заместителя великого канцлера. Фактически, однако, уже со дня смерти Кшиштофа Нарушевича 12 июля 1630 г., будучи придворным подскарбием, он занимался также земским казначейством Великого Литовского Княжества. После исполнения им служебных обязанностей остался обширный архив, единственный в своем роде, относящийся к подскарбинской канцелярии: документы и акты, а точнее их копии. Этот архив дает возможность выяснить не только многие финансовые вопросы Великого Княжества, но также предоставляет сведения, касающиеся функционирования учреждения подскарбия и его канцелярии. Этот состав до сих пор был малоиспользован историками. Он происходит из берлинской Staatsbibliothek, а в настоящее время хранится в Ягеллонской Библиотеке. Он состоит из 306 записанных листов. Автор описывает содержимое архива на основании собрания копий.